

gle XIII], antigament més aviat *atabona* (també escrit *atafona*), que resta més comú en els Ss. XIII-XV; antigament és sobretot el molí i la seva mola: Nebrixa etc. l'apliquen al de tracció animal, l'Arx. de Hita a un molí de vent, i ha acabat per designar sobretot el forn de pa. També port. *atafona* 'molí d'animal'. Encara avui *tabona* a les Canàries és «antiguo molino puesto en marcha por un burro».

Fora de les Illes, en català només s'ha usat la forma *tabona*. En general no hi ha cap dubte que és un castellanisme sense gens d'arrelament, almenys pel que fa al sentit de 'fleca'; tampoc en el P. Val., on ja el registra Escrig (18151) en dues accs. cast. No és impossible que en una altra acc. tingui localment allà el caràcter d'arabisme directe; a la zona de Gandia i Dénia *taóna* havia existit com a nom d'un aparell i sistema de regar a l'antiga: usats, sobretot quan encara no hi havia sènies; a Piles i a Verger m'expliquen que llavors «regaven a *taona* i *carabassís*», també a Oliva; potser no ha caigut encara en desús, a Alcanalí on solament em digueren que «la *taona* és una *regadora*». Si entenc bé l'explicació de Piles, era «una comporta que tancava, quan havia sortit la palanca» (1962-63); veg. el bon gravat d'*AlcM* I, 141a. Tot s'ha d'explicar com una evolució de la idea de molí mogut per aigua.

A part dels detalls que ja donen sobre l'origen àrab *Dozy-Eng.* (*Gloss.*, 208), Neuvonen (249-50) i el *DCEC/DECH*, no podem sinó confirmar l'antiguitat i caràcter pròpiament àrab del mot,¹ derivat normal de l'arrel *ṭhn* 'moldre', 'capolar, picolar', ja documentada (igual que el substantiu) a l'Iraq el S. x (Dieterici, 96) i registrada des dels lèxics àrabs més antics i clàssics [fi S. x; Lane, 1831b]. Ens consta segons els més antics, i orientals, que la *ṭahūna* era moguda per aigua (Al-Laith, a. 798; Zamahšarī, 1144 etc.; Lane, 1832a), però en part també indiquen tracció animal (Zam., Mutarrizī) i el nostre *RMa.* fa constar que és «moulin que fait tourner une bête de somme», *Dozy, Suppl.* II, 28, on es comproven les múltiples aplicacions anàlogues dels mots d'aquesta arrel ('farina mòlta, dent molar', 'mola sotana', 'massa o *muela* de gent', *PAlc* etc.); ço que comprova el caràcter àrab genuí del mot.

Dades que ens fa comprendre les seves diverses aplicacions romàniques. Car si els clàssics apliquen el verb *ṭahana*, sobretot, a la 'mòlta de la farina', també ho diuen de les destrosses de la guerra, i no manca fins i tot alguna indicació oriental relativa a l'oli: com sigui que *ṭahin* es deia de les morques de l'oli de sèsam, segons el *Tag̃ al-Arūs*. Cf. ací *MARTAFALLAR*; i *ALMADENA, DECH*.

DERIV.: *Tafoner* [DFgra.]: «el qui trabaya a la tafona; *t. major*; mayoral de lagares; el qui emportina: pastero»; veg. supra, Rosselló; *ibid.*, p. 142, on el *tafoner* es cuida d'apilar la verema.

¹ No pres de l'arameu, com diu, no es veu per què, MLWagner, *Restos de Lat. en N. Afr.*, 11; pogué també formar-se, paral·lelament, en aqueixa altra llengua semítica; però en àrab és formació autòctona, i no es veu cap raó per creure'l manllevat, car

no tota Àràbia era desert.

Tafonya, V. *taflam* *Taforer*, V. *tafaner*

TAFULLA, nom d'una mesura agrària valenciana, de l'àr. hispànic *ṭahūila* 'camp, peça de terra'. □ 1.ª doc.: 1258.

En un doc. de 1258 relatiu a Ulldecona: «Volumus que quisque eorum, qui ibi tenebunt hospitium, ut habeant unam *tafulam* de terra, in qua possint facere ortos» (BSCC xv, 290); s'havia estès, doncs, fins al Baix Ebre, i àdhuc més al Nord, car no dubtem que d'aquí surt el nom del poble de *Altafulla*, ja un poc enllà de Tarragona; en aquests testimonis, i en alguns altres dels antics, conserva encara el sentit etimològic àrab de peça de terra, i no mesura agrària.

Compta ja com a mesura en Jaume I, parlant del repartiment valencià: «daven-los 20 *tafulles* o 30, o al qui més en daven, daven-ne 50, e que *tafules* no eren sinó 12 cafices de sembradura» (*Ag.*, p. 487, § 408). Sobretot en documentació de la part Sud del Regne: *tafullas* a. 1270, sobre Callosa (MtzFerrando, *Doc. Vcia. ACA*, I, 984); a Elda «paguen los dits moros, per *tafulla* que sembre, 4 diners» a. 1315 (*CoDoACA* XII, 187); un altre d'Elx, a. 1387 (GaSoriano, p. 180); «Per lo salari a mi pertinent de soguejar, per manament vostre, les *tthafullas* del çaffrà qui ere plantat en lo dit loc de Crivillent» a. 1468 (*Arx. Gral. R. Val.*).

Altrament l'àrea del mot, en la forma *tafulla*, i en les variants *tabulla* i *atailla* s'estén a través de la frontera lingüística, sobretot per terres de Múrcia (i fins Almeria i Granada, *DACEsp.*); la grandària oscilla segons els llocs, sempre comparada amb el *journal* o *fane-cada*; al Campello, on aquesta no s'usa sinó aquell, em diuen que són 1111 metres quadrats (1963); també usa *tabulla* Cavanilles (*Observ.*, 1798) i Casas Torres (I, p. xv de la seva ed.), diu que és 0.110 d'hectàrea però oscil·lant entre 0.120 i 0.085.¹

En castellà en dono molta documentació murciana en el *DCEC/DECH*, *TAHULLA*; des de *atafullas* a. 1272 (GaSoriano, p. 192) i *ataulla, atabulla* a la mateixa data (MzPi., *Doc. Li. Cast.*, 269.16, 266.18), amb altres cinc de 1293-1311 i d'altres també murcians fins al S. XVII etc. L'etimologia àràbiga ja la vaig demostrar en el *BDC* xxiv, 29-32 (= *EntreDL* III, 107-9). Sembla tractar-se de l'arrel *ḥāl*, ja corànica i bastant desenrotllada des d'antic, amb sentits entorn dels de 'canviar, mudar-se, passar, girar'; ja aleshores la forma II, que té *ṭahūil* com a nom d'acció, és 'trasllat', 'mutació', 'canvi' (Freitag; *Dozy, Suppl.* I, 342).

Com ben sovint, la documentació del mot en vulgar hispano-àrab, presenta llacunes. És probable que es vagi partir de la idea de 'canvi de conreu', 'acte de deixar la terra en guaret', de manera que el nom d'unitat corresponent *ṭahūila*, des de 'camp'en guaret' passés a 'peça de terra en general'; de fet *ṭahūil* no sols està documentat des dels orígens, ja com a substantiu, en el sentit general (Dieterici, 42, «Verändern, Wechsel») sinó que modernament consta a Algèria aplicat especialment a l'agricultura («transplantation»)